

И. 1557 ✓

86/3

УКРАЇНСЬКА

И. 1557

ГРАМАТКА

Не цурайтесь того слова,
Що мати спивала,
Якь малого сповивала
Зь малімъ розмовляла....

Т. Шевченко.

МОСКВА

Въ друкарні Баткова и Т-ва.

1861 року.

Печатать **позволяется.** Москва, 6 августа, 1861 года.

Цензоръ. *И. Росковшенко.*

Скомпонувавъ **Илья Деркачъ.**

До вчителя.

Знедавна навчають читати одъ разу по верхамъ. Відъ чо́го не такъ вже ва́жко ста́ло вчи́тьця гра́моті. Ні́чого вже бі́льшъ школя́реві до́вго нуді́тьця надъ буква́ремъ. Вь *десять* уро́ківъ школя́ръ ма́е змо́гу навчи́тись до́бре чита́ти, коли́ тільки вчи́тель пи́льнува́тиме ко́жний уро́къ до ладу́ прока́зати и не ква́питиме́тьця почи́нати да́лі, не побáчивши, що школя́ръ до́бре зна́е те, що вже ё́му прока́зано. За́годі ще вчи́тель повине́нь прочи́тати все те, що на́писано *до вчителя*; а пі́сля то́го, неха́й почи́нае вчи́ти ко́го схоче. До́бре бу́де. Нові́нка не важка́, не тре́ба бага́то морóчити сво́ю го́лову. Огъ чита́йте лі́шень, якъ це ро́бятьця. Почи́на́йте зъ пе́ршого уро́ка.

Урокъ першій.

Въ першій урѳкъ вчѳтель прокѳзуе перше слѳво, наприкладъ, *лю-де*, вытипѳючи рѳзно кожний складъ слѳва; школяръ промовлѳе за нимъ. За цѳмъ прокѳзуе дрѳге слѳво—*сѳ-но*; пѳтимъ промовлѳютьця перши два слѳва укѳпи (*лю-де, сѳ-но*). Далѳ вчѳтель прокѳзуе трѳйте слѳво—*шѳ-ря*, и промовлѳе укѳпи зъ школярѳмъ усѳ три слѳва (*лю-де, сѳ-но, шѳ-ря*). Оттакъ прокѳзуетьця и промовлѳетьця укѳпи и остѳтне слѳво (*кѳ-на*). Пѳсля цѳго вчѳтель показуе на якѳ небудъ слѳво, наприкладъ, *сѳно*, або ѳнше якѳ; школяръ повиненъ самъ прочитѳти. Побѳчивши, що школяръ дѳбре запѳмьтувавъ кѳжне слѳво, розкѳзуе ѳмѳ, що кѳжне слѳво ви-значѳе.

Колѳ школяръ вѳтине показѳти и прочитѳти кѳжне слѳво, тодѳ вже вчѳтель починѳе прокѳзувати *склади*. Спершъ вчѳтель самъ читѳе складѳ—*па, ку, но, ри, ш, сѳ, де, лю*, показуе, въ якѳму слѳві е такѳй складъ; а пѳсля цѳго прохѳе школярѳ показѳти ѳмѳ, якѳй небудъ складъ промѳжъ складѳми и вшукѳти складъ въ слѳвахъ. Спершъ едѳнъ складъ, наприкладъ, *па*, пѳсля дрѳгий—*ку* и оттакъ усѳ. Колѳ вчѳтель побѳче, що школяръ вѳие вшукѳти складъ промѳжъ складѳми и въ слѳві, тодѳ

треба ёму розказати, що такé сло́во и що такé складъ. Коли школяръ т́а́шитиме, що такé сло́во и що такé складъ, тоді вже мо́жно прока́зувати и б́у́кви (*).

Спершъ вч́итель прока́зуе пёрший складъ—*па*, и, зату́ливши *п*, пита́е, що покíнулось?—Покíнулось *а*. Та́кечки треба зроби́ти и зъ др́угими склада́ми: *ку*, *но*, *ря*, *ш*, *сі*, *де*, *лю*.—Відкíнувши відъ цíхъ складíвъ *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, покíнутьця—*у*, *о*, *и*, *я*, *і*, *е*, *ю*. Всі ці остáтні б́у́кви зв́утьця *голосніми*, за-дл́я-то́го, що вити́наютьця пóвнимъ гóлосомъ.

С л о в а́.

Лю-де	Ги-ря
Сі-но	Ку-па

С к л а д í.

па ку но ря ги сі де лю

(*) Такъ ба́че, панóве. якá новíмка—колись письме́нні лю́де, якъ вч́или читáти, то почина́ли зъ *азз*, *буки*, *вiдм* и далí, ажъ до *мжиці*; а пiслá вч́или скла́дáти б́у́кви и розби́рати словá. Тепéречка рóблять крáще: почина́ють зъ то́го, що розби́рають словá на скла́дi, а скла́дi на б́у́кви.

С к л а д ѝ и б у к в и.

п а к у н о р я г и с і д е л ю

а у о я и і е ю

Г о л о с н і.

а у о я и і е ю

Урокъ другий.

До вчителк.

Коли школяръ дѣбно знати голосні, тоді треба проказати йому и други бѣкви. Зновъ треба попрохати школяра прочитати складъ, наприкладъ, *па*, и, затуливши *а*, спитати, що покинулось?— Одно *п*. Школяръ не прочитае одно *п*, то й треба йому розказати, що за-дѣя-того, щобъ *п*, або йнши *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, вимовити, треба кожду прикладати до голосної *а*, чи до якої йншої: *у*, *о*, *я*, *и*, *і*, *е*, *ю*, и відъ цего *п*, *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, прозиваютьця *приголосніми*.

Після цего вчитель проказуе усі ті складі, въ якихъ и *голосні* и *приголосні* дѣбно знае школяръ; и коли побаче, що школяръ безъ помилки їхъ

читає, тоді треба прохати ёго зкласти слова (*люде, сіно, гір'я, кўпа*) зъ тихъ великихъ бѣквивъ, які маютьця на скінчі кнїжкї и які загодї ще треба наліпїти на товстїй папірѣ и відкряти кбжну бѣкву посббне.

па ку но ря ги сі де лю

п к н р г с д л

П р ї г о л о с н і.

п к н р г с д л

С к л а д і.

а у о я и і е ю

п-па пу по — пи пі пе —

к-ка ку ко — ки кі ке —

н-на ну но ня ни ні не —

р-ра ру ро ря ри рі ре —

г-га гу го гя ги гі ге —

с-са су со ся си сі се —

д-да ду до дя ди ді де —

л ла лу ло ля ли лі ле —

Урокъ третій.

До вчителя.

Въ цій урочі читаються слова, складі и букви такъ, якъ и въ першому. Кожне слово зъ двохъ складівъ. Въ складахъ проказуютьця приголосні м, б, х, в, ч, т.

С л о в а́.

Мо́-ва

Бу́-ча

Ха́-та

С к л а д и́.

мо бу ха ва ча та

С к л а д и́ и б у́ к в и.

мо бу ха ва ча та

м б х в ч т

П р и́ г о л о с н і́.

м б х в ч т

С к л а д и.

а у о я и і е ю
м-ма му мо — ми мі ме мю
б-ба бу бо — би бі бе —
х-ха ху хо — хи хі — хю
в-ва — во вя ви ві ве —
ч-ча чу чо — чи чі че —
т-та ту то тя ти ті те --

Урокъ четвертій.

До вчителя.

Слова́ четвертого уро́ка сконпо́новани зъ двохъ складівъ, ко́три зову́тьця *простими*. Простий складъ той, який ма́е на скінчі голосну́. Увсіхъ слова́хъ виті́нка на пе́ршому складі. Въ ци́мъ уроці про-ка́зуютьця оста́тні приго́лосні: *щ, ш, ф, ц, з, ж*.

С л о в а́.

Щи́-ро Ци́-ле
Ша́-ти Зо́-рі

Фу́-га Жа́-ля

щи ша фу ці зо жа

С к л а д і и б у к в и.

щи ша фу ці зо жа

щ ш ф ц з ж

П р і г о л о с н і.

щ ш ф ц з ж

С к л а д і.

а у о я и і е ю

щ-ща щу що — щи — ще —

ш-ша шу шо — ши ші ше —

ф - фа фу фо фя фи фі фе фю

ц - ца цу цо ця ци ці це цю

з - за зу зо — — зі зе —

ж-жа жу жо — жи жі же —

Урокъ п'ятій.

До вчителя.

Слова п'ятого уро́ка скопоно́вани зъ прѳстихъ складівъ, а витїнка, то на пѳршому, то на дрѳ-гому складї. Въ цїмъ уро́ці школяръ повївевъ складати слова зъ накрїянихъ бѳквивъ; спершъ тї слова, въ якїхъ два складї, (луна, габá) пѳ-тїмъ тї, въ якїхъ три складї (кѳливо, чередá)

Лу-на́	Га-ба́	Ме-не́
Ка́-ра	Ку-на́	Те-бе́
Ру́-та	Дї-жа́	Во-на́
Во-лі́	Ма-на́	Мо-го́
Ко́-ли-во	Че-ре-да́	Ба-га́-то
Ху-до́-ба	Ку́-ря-во	Ба-ри-ло
Со-кі́-ра	Ба-ля́-си	Чу-жи́-на
Ди-ті́-на	Ка-лі́-на	Зо-зу́-ля

Урокъ шостий.

До вчителя.

Слова цього уро́ка зъ складами *перевернутими*. Перевернутими складами звуться ті, які починаютьця голосною б́уковою: *ик, яр, ят* и др́угі; а не такъ якъ пр́ости, въ ќотрихъ зъ поч́атку стоїть пр́йголосна. Щобъ визначити д́обре школяр́еві, що такé пр́остий и що такé перевернутий складъ, вчитель повиненъ сконпонува́ти *пр́остий* складъ (*ки*) и розказа́ти, що вінъ пр́остимъ зве́тьця за-д-ля-то́го, що починае́тьця пр́йголосною *к*; а коли́ го-лосну́ *и* постанові́ти попереду пр́йголосної (и ка́жучи це, перестановлюе), то складъ б́уде про-зива́тись *перевернутим*. Після цього е змо́га чита́ти усé те, зъ чо́го сконпоновано ш́остий уро́къ.

Ик-ли

Яр-мо́

Ят-ка

Ів - га

Юр-ко́

ик-ки, ли-ил, яр-ря, мо-ом, ят-тя,
ка-ак, ів-ві, га-аг, юр-рю, ко-ок.

Ик-ли у ка-ба-на́. Юр-ко́ и Ів-
га по-і-ха-ли на по́-ле. На на́-
шо-му ба-за́-рі по-го-рі-ли ят-ки.
Яр-мо́ и лі-хо па́-да-е на до́-лю
сі-ро́-ми.

Урокъ семий.

До вчителя.

Слова въ цій урочи́ сконденсовани зъ *середніх* складівъ. Середніми складами зовуться такі склади, въ якихъ голосна стоить проміжъ приголосними; наприкладъ, вап, кач.

ва-ап-вап	ка-ач-кач	ку-ур-кур
ба-аг-баг	са-ак-сак	ря-яд-ряд
ос-си-оси	ри-ин-рин	се-ер-сер
ва́пна	ка́чка	ку́рка

багно́	сакви́	рядно́
осі́ка	рінва́	се́рце
вап-пав	кач-чак	кур-рук
баг-габ	сак-кас	ряд-дяр
оси-исо	рин-нир	сер-рес

Во́-ля ко-за-ка́ до́-ля. Ді́-во, що
у па́-на жін-ка хо-ро́-ша. Ка-тю́-зі
по за-слу́-зі. Що гро-ма́-ді, те и
ба́-бі. А-бі бо-ло́-то, а жа́-ба
бу́-де.

Урокъ восьмий.

До вчителя

Въ цьому уроці треба визначити школярéвi, де треба становити *з* и де *ь*, та ще й те, що *з* и *ь* нема́ змоги лічити за б́укви, бо вони́ тільки показують, що приголосна б́уква, біля́ котро́ї по-становлена (*з*, *ь*) вимовляється твёрдо, або м'яко; твёрдо, коли по-становлено *з*, наприкладъ, чóвень,

илипъ; м'яко, коли поставлено ъ, наприкладъ, півень, кінъ, рúзье, сердéнько. (*)

Ъ

Ь

аж-ажъ

чет-четь

дяк-дякъ

ос-ось

жах-жахъ

чут-чуть

яр-яръ

жал-жаль

зъ-зъмáлку, зъ-зърóду, из-изнóвъ,
из-изъ просóнья, вѣ-вѣ гнiвú, вѣ
вѣ рядi-годi.

Трохiмъ побiгъ стрiчати зъ онú-
ками свою Гáнну. Гáнна изъ клú-
ночка достáла червóний образó-
чекъ зъ фольги.

(*) В старiхъ грамáткахъ, чи бугварiхъ, ъ зовéться ерь, а ъ-ерь и лiчаться вони за бiлки пiвголоснi. Тепéречка ъ и ъ лiчаться не за бiлки, а за зiзначки: ъ за важку, чи за твѣрду, а ъ за м'яку. По де якихъ нашихъ украинськихъ книжкахъ ъ зовсiмъ не станови́ться, а замiсть ъ станови́ться зазначка (').

Урокъ дев'ятий.

До вчителя.

Тутечка повиненъ вчитель показати, якъ витинається *й*, и що вона становиться зъ *початку* слова, наприкладъ, куди йдешъ; на *скінци* слова, наприкладъ, гай, малюй; *въ середині* слова, наприкладъ, наймичка и *проміжъ* словами, наприкладъ, та й годі.

ай ей ій ой уй ий юй яй

ай-гай

уй-дуї

ей-цей

ий-який

ій - мій

юй-малюй

ой-той

яй-гуляй

Не гадай про мене. Почекай тріхи—я заразъ вернусь. По цей бічъ Дніпра. По той бічъ Дніпра. Мій коханий друже. Нагодуй старця. Не плюй въ криницю—

згодитьця напитьця. Читайте, читайте, знатимите на чімъ світь стоить.

—
Есть на світі дóля,
А хто її знае?
Есть на світі во́ля,
А хто її мае?
Есть лю́де на світі —
Срібломъ-злото́мъ ссяють,
Здабтьця, пану́ють,
А до́лі не зна́ють,—
Ні до́лі, ні во́лі!
Зъ нудьго́ю та зъ го́ремъ
Жупа́нъ надіва́ють,
А пла́кати—со́ромъ.
Возьмі́ть срі́бло-зло́то
Та бу́дьте бага́ті,
А я візьму́ слези́ —
Лі́хо виливáти;
Зато́плю не до́лю
Дрі́бними слеза́ми,
Зато́пчу́ певбо́лю
Бо́сами нога́ми!

Тоді я веселий,
Тоді я багатий,
Якь буде сердєнько
По волі гуляти!

ТАРАСЬ ШЕВЧЕНКО.

Урокъ десятій.

До вчителя.

Въ цєму урочи прикладáютьця такі слова, якіхъ стямóкъ змінáютьця додáчею де якіхъ складівъ. Вчитель повиненъ прохати школяра, щобъ вінъ такі слова склáдавъ зъ накрáянихъ б́уквивъ, не одинъ тільки разъ, а двічі, трічі и б́ільшъ,—дóти по́ки не вмітме склáдувати не помиляючись.

При цєму урочи, якъ и при всіхъ др́угихъ, вчитель повиненъ розкáзувати школярéві, що визначає ко́жне слóво.

Мóва-розмóва, рúта-отрúта, яма-пьяма, стíль-постíль, ма́ло-чима́ло, дúже-байдúже, дай-гадай, ба́лка-риба́лка, дно-рядно́, кíлько-скíлько, гай-буга́й, чолó-чоловíкъ,

скарбъ-скарбница , теля-телиця,
гай - гайворонъ , довго - довгоно-
сикъ, шинкаръ-шинкарка, швецъ-
шевчиха, моляръ-моляриха, бон-
даръ-бондарка, рибалка-рибалчи-
ха , ткачъ-ткаля , крамарь-кра-
марка.

ПСАЛОМЪ ДАВИДИВЪ.

Блаженний мужъ на лукаву
Не вступае раду,
И не стае на путь злобу,
И зъ лютимъ не сяде;
А въ законі господнѣму
Серце его и воля
Навчаеца; и стане вінъ—
Якъ на добримъ полі,
Надъ водою посажене
Древо зеленіе,
Плодомъ вкритѣ: такъ и мужъ той
Въ добрі своїмъ спіе.

А лукавихъ, нечестивихъ
 И слідь пропадає;
 Якъ той попілъ, надъ землею,
 Вітеръ розмахає.
 И не встануть зъ праведними
 Зліи зъ домовіни.
 Діла добрихъ обновлятьця,
 Діла злихъ загінуть.

Про лічбу.

Лічба у насъ спершъ була церквѣнословлянська;
 тепрежъ у насъ, якъ и скризь по люду словлянсь-
 кому, почали писати арапською лічбою.

	арапська	римська		арапська	римська
Единъ	1	I	Двадцять	20	XX
Два	2	II	Тридцять	30	XXX
Три	3	III	Сорокъ	40	XL
Чотіри	4	IV	Пятьдесять	50	L
Пять	5	V	Шістьдесять	60	LX
Шість	6	VI	Сімдесять	70	LXX
Сімъ	7	VII	Висімдесять	80	LXXX
Висімъ	8	VIII	Девятьдесять	90	XC
Девять	9	IX	Сто	100	C
Десять	10	X	Тисяча	1000	M

Кінець.

До громад.

Можє не кожному землякові трапилось чути, якї книжкї є на нашої мові. Вважаючи на це, мы гадаємъ такъ, що добре буде, якъ ми скажемо, що надрукбвано на українськой мові за-для-ді-твори и що—до читання.

Букварь южнорусскій Т. Шевченка.	3 к. ср.
Граматка П. Куліша	5 » »
Українська абѣтка М. Гатцюка.	15 » »
Домашня наука Шейковскаго, дві книжки.	30 » »
Українська граматка И. Деркача.	5 » »

До читання.

Хата П. Куліша.	75 »
Кобзарь Т. Шевченка	1 » 50 »
Повістки (Народні оповидання) М. Вовчка.	50 »
Хмельницина П. Куліша.	25 »
Вжинокъ рідного поля М. Г.	1 » 25 »
Повістки Квітки (Основьяненко).	2 » 50 »

Усі ці книжки є змога купувати у книгар-няхъ:

Ал. Ильича Глазунова, въ Москвѣ.

В. Г. Борщевскаго, въ Кіевѣ.

Х. Л. Изопольскаго, въ Полтавѣ.

Д. Е. Кожанчикова, въ Петербургѣ.

